

MAREK PRIBULA

SOCIÁLNO-EKONOMICKÉ A KULTÚRNO-NÁBOŽENSKÉ
ASPEKTY GLOBALIZÁCIE V HISTORICKÝCH
A TEOLOGICKÝCH SÚVISLOSTIACH

FENOMÉN GLOBALIZÁCIE

Globalizácia je fenomén skloňovaný vo všetkých možných pádoch a diskutovaný v najrozličnejších variantoch. Jedná sa o proces, ktorý už bol nezvratne začatý a preto je nutné prijať ju ako realitu so všetkými inováciami aj problémami, ktoré so sebou prináša. Najčastejšie sa pojem *globálny* charakterizuje ako prívlastok, vzťahujúci sa na celý okruh javov alebo otázok, patriacich k sebe.

Život dnešného sveta je charakterizovaný navzájom prepojenými systémovými vzťahmi na najrôznejších úrovniach v priestore a čase, v ľudských vzťahoch a problémoch. Primárnym pojmom a grafickým symbolom globalizácie je *globálna sieť*. Vystihuje ju vzájomná prepojenosť priestorovo a časovo vzdialených oblastí do celku. Zvyšuje sa tempo komunikácie, pohybu osôb a význam spätnej väzby.

Na druhej strane sa proti globalizácii v európskej súčasnosti vzmáha nacionalizmus, často v extrémnych formách. Jeho snahou je oslabiť dosah globalizačných trendov, zachovať osobitosti samostatných národov. Snahou globalizácie je marginalizácia etnických, hospodárskych a rasových svojrázností jednotlivých nezávislých štátov, tendencia oživenia a rastu ekonomiky v hospodársky astenických štátoch a ich prispôsobenie globálnemu

štandardu, udávanému ekonomicky silnými a rozvinutými štátmi. Zo spoločenského hľadiska je zasa charakteristické obmedzovanie privilegovaných snáh samostatných štátov, ich zblížovanie a úsilie o čo najväčšie vzájomné priateľstvo a kooperáciu. V konečnom dôsledku sa majú vo všetkých krajinách vytvoriť zhodné podmienky pre existenciu, s dôrazom na demokratický politický systém a na dodržiavanie ľudských práv. Často sa však pri realizácii týchto grandióznych predsavzatí stávajú omyly, spôsobené zlým postupom a defektnými rozhodnutiami zodpovedných ľudí.

Globalizácia je moderný a frekventovaný termín predovšetkým v ekonómii, politológii a ekológii, ktorý v poslednom čase začína prenikať aj do sociológie, pedagogiky ako aj ďalších vied. Globalizácia ako nový historický trend má bezvýhradných stúpcov, ktorí ju považujú za prostriedok zvyšovania a vyrovnávania sa sociálno-ekonomickej a kultúrnej úrovne rôznych krajín sveta, rovnako má aj výrazných odporcov, ktorí globalizáciu pokladajú za novú formu neokolonializmu a hrozbu pre kultúru a tradície¹.

Jednoznačná definícia globalizácie však neexistuje, tak ako neexistuje jej jednotná a ucelená teoretická reflexia. *International Monetary Fund* globalizáciu definuje ako rastúcu ekonomickú vzájomnú závislosť krajín vo svetovom meradle, v dôsledku rastúceho objemu a druhu cezhraničných transakcií tovaru a služieb a toku medzinárodného kapitálu a tiež aj rýchlejšieho a rozsiahlejšieho šírenia technológií. Iná definícia uvádza, že ide o rozšírenie spektra služieb, ktoré sa dostávajú na medzinárodné trhy ako dôsledok liberalizácie obchodu, rastúcej voľnosti zriaďovania organizácií a technologických inovácií, ktoré umožňujú poskytovanie služieb bez priestorového obmedzenia².

Vo všeobecnosti možno globalizáciu charakterizovať aj ako spoločenský jav prejavujúci sa v procese vývoja spoločenského bytia a spoločenského vedomia ako zintenzívňovanie spoločenských vzťahov v celosvetovom meradle sprevádzané zvyšovaním vzájomnej prepojenosti a vzájomnej závislosti v rámci celej ľudskej spoločnosti, ktoré v jednotlivých spoločenských oblastiach naberá odlišnú mieru intenzity a ktorého rovnaké pôsobenie môže vyvolávať rozdielne následky. Kľúčovým charakterom globalizácie je rýchlosť. Okamžitý útok a rýchla spätná väzba informácií a poznatkov v priestore a čase a príležitosť ich ďalšej a rýchlej celkovej realizácie vo verejných i súkromných rozhodnutiach a činnostiach subjektov v rozmanitých obla-

¹ Porov. A. Tokárová, *Globalizácia, ľudské zdroje a výchova*, Prešov, FF PU 447/99, 1999.

² Porov. V. Mežický, *Globalizace*, Praha: Portál, 2003.

stiah napr. v oblasti výroby, obchodu, politiky a iných. Umožňuje to prudký rozmach komunikačných a informačných technológií, najmä mikroelektroniky a bezdrôtovej telekomunikácie a technické zdokonaľovanie prepravných systémov predovšetkým zhustovanie a zrýchľovanie siete diaľničnej, železničnej a leteckej dopravy³.

Globalizácia je fenomén, ktorý patrí k najmodernejšej v histórii ľudstva. S jej nástupom si svet postupne uvedomuje, že naša planéta je čoraz menšia a podobá sa na pavučinovú sieť, kde aj najmenší poryv na jednom mieste vyvolá rezonanciu celej siete. Obrovskou rýchlosťou narastá počet činností a odborov, ktoré sú ovplyvnené globálnou povahou sveta a zároveň sa do procesu globalizácie vťahuje stále viac a viac ľudí. Ovplyvňuje stav životného prostredia, úroveň zamestnanosti a inflácie, dane, ceny, prežitie vymierajúcich druhov, témy, ktoré hýbu multimédiami, témy časopisov, kníh a námety filmov, úlohy muža a ženy, životný štýl, pochody našej mysle a naše predstavy o budúcnosti. Nové informačno-komunikačné technológie si šíria cestu aj do najvzdialenejších častí zeme. Skracovanie vzdialenosti a migrácia ľudí vytvorili primárne predpoklady pre súčasný celosvetový pohyb tovaru, peňazí a služieb. Mladí ľudia pociťujú prepojenie dnešného sveta predovšetkým v oblasti životného prostredia, ale aj v štýle obliekania a modernej kultúry, šírenia drog, elektronických médií, ktoré ako keby uvádzali svet na spoločného menovateľa. Kyslé dažde, černo-byľská tragédia, ničenie tropických pralesov, ale aj katastrofa dvojčiek v New Yorku poukázali, že štátne hranice nezadržia udalosti, ani ničenie životného prostredia, ani rozširovanie sa púšte, ani šírenie chorôb⁴.

HISTORICKÉ SÚVISLOSTI GLOBALIZÁCIE

Určenie časových počiatkov globalizácie má význam pre celkové hodnotenie nielen jej kladov a záporov, ale aj pre hodnotenie jej reálneho významu. Stanoviská rôznych autorov sa v tomto aspekte pomerne líšia. Niektorí kladú začiatok globalizácie do 15. storočia a stotožňujú ju so vznikom moderného kapitalizmu, iní ju vysvetľujú procesom prispôso-

³ Porov. Tokárová, *Globalizácia...*

⁴ Porov. V. Hoffmannová, *Úvod do problematiky globalizácie*, Prešov: MPC, 2003.

bovania a radia ju až do 18. storočia, ďalší vyslovujú názor, že k jej rozvoju prišlo až po skončení konfliktu medzi Východom a Západom. Niektoré z prejavov globalizácie, aj keď nie v takom rozsahu a intenzite a takej kvalitatívnej úrovni ako v súčasnosti, je však možné pozorovať už v období formovania prvých civilizácií⁵. V princípe sa však úsilie mezopotámskych, egyptských, či antických civilizácií v ničom neodlišovalo od úsilia dnešných. Svoj vplyv sa usilovali uplatňovať za pomoci vojenskej prevahy a politickej moci, ktoré posilňovali ekonomickou previazanosťou a náboženskou závislosťou. Či to boli stanoviská rímskych cisárov alebo Hitlerových obrancov myšlienok nacizmu, stále zahrňovali plány na uniformovanie sveta. Ľudstvo teda malo globalizačné sklony už dávno. Od výsledkov oboch svetových vojen, aj keď mali rôzne pozadie a niekoľko cieľov, sa v zásade tiež očakávala globalizácia čo najväčšej možnej časti sveta.

Globalizácia ako všeobecný fenomén sa síce výrazne prejavil až v poslednej dekáde 20. storočia, ale prvky globalizácie resp. problémy globálneho charakteru sa začali prejavovať už koncom 60. rokov, kedy silnelo vedomie ohrozenia budúcnosti ľudstva celosvetovou krízou.

Počas svojej histórie sa utváranie Európy vyznačovalo dvoma výraznými črtami, ktoré ho odlišovali od všetkých predchádzajúcich pokusov zjednotiť európske národy:

1. Všetky tri spoločenstvá (ESUO, EHS a EURATOM)⁶ stoja na pevných hospodárskych základoch. To vysvetľuje vzájomnú závislosť upevniť v priebeh času faktickú solidaritu. Dnes po desaťročiach mierovej koexistencie, vzrastajúcej hospodárskej integrácie a prosperity zakladajúcich členov a postupne ďalších prístupujúcich štátov, ktoré sa pripojili v období 1973-1968, žiadny z členských štátov sa nezaoberal myšlienkou vstúpiť z ES⁷, stratil by tým príliš mnoho.

2. ES je vybudované na právne záväzných dohodách, ktoré musia členské štáty dodržiavať. Spory alebo konflikty vznikajúce medzi členskými štátmi a Komisiou ES alebo inými orgánmi ES rieši Európsky súdny dvor, ktorého rozhodnutiam nikto nesmie odporovať alebo ich jednoducho ignorovať. Je to právny poriadok, ktorý existuje medzi členmi ES a jeho orgánmi.

⁵ Porov. I. Matto vá, *Fenomén bezpečnosti v medzinárodnom meradle*, Prešov: Rokus, 2004.

⁶ ESUO – Montánna únia – Európske spoločenstvo pre uhlie a oceľ, EHS – Európske hospodárske spoločenstvo, EURATOM – Európske spoločenstvo pre jadrovú energiu.

⁷ ES – Európske spoločenstvo.

Uskutočňovanie cieľov obsiahnutých v dohodách si vyžadovalo a stále si vyžaduje od členských štátov prechod od suverenity k európskym inštitúciám, ktorý by umožnil v podmienkach praxe realizovať rozhodnutia prijaté Radou ES (zväčša vo forme smerníc, predpisov a odporúčaní, ktoré spolu vytvárajú orgán Európskeho zákonodarstva).

ES dosahuje svoje ciele zväčša prostredníctvom spoločných postupov (doprava, poľnohospodárstvo, životné prostredie, zahraničný obchod, regionálna politika) a spoločných akcií alebo programov (výskum a vývoj, telekomunikácie, koordinácia hospodárskych plánov členských štátov za účelom zabezpečenia hospodárskej a sociálnej súdržnosti, sociálnej politiky, ekonomickej a menovej únie).

Ak ES dosiahlo úspechy a je schopné získať stále viac a viac nových členov, je to vďaka trom základným črtám:

1) Ekonomický základ, ktorý vytvára zvyšujúcu sa vzájomnú závislosť a solidaritu.

2) Zákonník vyznačujúci sa právne záväznými dohodami, ktoré jasne určujú úlohy a kompetencie inštitúcií ES a Európskeho súdu.

3) Demokratický postup rozhodovania charakterizovaný kompromisom a konsenzom. Táto originálna kombinácia pragmatizmu a zásad umožnila ES prekonať najväčšie krízy a prekážky počas uchovávaní si svojej identity a súdržnosti so zreteľom na svoje ciele. Azda najväčšie dosiahnuté úspechy ES sú dva:

a) zabezpečilo trvalý mier medzi svojimi členskými krajinami po stáročných ozbrojených konfliktoch,

b) dosahuje svoje ciele demokratickou dohodou a bez toho, aby sa stalo taviacim kotlom, v ktorom sa národné a miestne identity strácajú⁸.

SOCIÁLNO-EKONOMICKÉ ASPEKTY GLOBALIZÁCIE

Globálna spoločnosť nepozná spoločenstvo založené na interpersonálnych vzťahoch, ktoré predpokladajú vzájomné poznanie ľudí, preto je nutným dôsledkom globalizácie na individuálnej úrovni strata ontologickej istoty. Ontologickou istotou rozumieme samozrejmy predpoklad, vnútorný,

⁸ Porov. L. Neustupná, a kol., *Euroské spoločenství*, Praha: 1992.

hlavne sociálny svet, ktorý nás obklopuje, je taký, ako sa nám javí, že veci sú také, aké sú⁹.

Výchova a vzdelávanie ako typický sociálny systém plní v dejinách ľudstva tri základné sociálno-progresívne funkcie:

1) *ontogenickú* – napomáha vo vývoji osobnosti jedinca,
2) *sociogenetickú* – napomáha rozvoju štátu, národa, skupín a spoločnosti ako celku,

3) *kontinuálnu alebo transformačnú* – napomáha generačnému vývoju ľudstva, rozvoju civilizácie, prenosu kultúrnych hodnôt a nových myšlienok.

Globalizácia prináša nové teoretické problémy, vedie odborníkov k prehodnocovaniu doterajších teoretických koncepcií a pohľadov na spoločnosť a sociálno-ekonomické procesy. Vo svojich mnohých dimenziách znamená novú pluralitu väzieb a vzájomných spojení medzi štátom a spoločnosťou. Znamená rozbitie jednoty národného štátu a národnej spoločnosti. Vznikajú mocenské vzťahy nového typu, nové konkurenčné vzťahy, nové konflikty a nové spôsoby ich prekonávania.

Dochádza i k novému prelínaniu národnoštátnej jednoty a jej aktérov, aktérov nadnárodných a transnárodných vzťahov, nových identít, sociálnych priestorov, sociálnych stavov a procesov. Na pozadí naznačených posunov sa v sociologickej teórii a aj v pedagogických a ďalších vedách o človeku a spoločnosti prejavuje potreba kritickej sebareflexie v metodologickej základni. Je tu snaha o pochopenie sociálno-ekonomických zákonitostí globalizácie a snaha o spoznanie jej nárokov na potenciál človeka a spoločnosti. Tiež potreba interdisciplinárneho skúmania stále intenzívnejšie a prejavujúcich problémov človeka a spoločnosti. V dobe plnej paradoxov a nebývanej dynamiky sme všetci vtáňovaní do dejov, ktorým sa nemožno vyhnúť. Musíme sa snažiť pochopiť ich a pripraviť sa na neúprosný tlak fenoménov doby¹⁰.

Výraznou črtou globalizácie je, že dovoľuje, aby sa finančný kapitál voľne pohyboval. Keďže kapitál je podstatnou zložkou výroby, jednotlivé krajiny musia súperiť, aby ho prilákali a to obmedzuje ich schopnosť zdaňovať ho a regulovať. Schopnosť kapitálu odísť inam podkopáva schopnosť štátu kontrolovať ekonomiku¹¹.

⁹ Porov. V. Me z ř i c k ý, *Globalizace...*

¹⁰ Porov. A. T o k á r o v á, *Paradoxy globalizácie, vzdelanie a sociálny rozvoj*, Brno: MU, 2002.

¹¹ Porov. G. S o r o s, *O globalizácii*, Bratislava: Kalligram, 2002.

V dnešnej dobe je už každému jasné, že sme prešli do nového sveta, v ktorom vládne globálna ekonomika, kde figuruje voľný obchod s tovarom a službami a voľný pohyb kapitálu. Úrokové sadzby, ceny akcií, menové relácie sú v jednotlivých krajinách tesne prepojené. Finančné inštitúcie v najbohatších centrách sústreďujú kapitál, ktorý potom posúvajú do okrajových oblastí formou úverov alebo pomocou nadnárodných spoločností. Tento proces sprevádzajú mnohé zápory¹². Jedným z nich je fakt, že sa prehľbujú nerovnosti medzi bohatými a chudobnými krajinami. Bohaté štáty sú nielen bohatšie, ale aj stabilnejšie, lebo sú pánmi svojho osudu. Dosah globalizujúcej sa ekonomiky má celkom iný výstup vo vyspelých štátoch a celkom iný dopad v zaostávajúcich krajinách¹³.

V centre technokratickej predstavy Európy je dominancia trhu a ekonomickej spolupráce. Hodnoty, ktoré táto predstava preferuje, sú spojené s konceptom *homo oeconomicus*, strategickej racionality, individualizmu so zachovaním štátnej suverenity a potreba integrácie je zdôvodnená zvýšením konkurencieschopnosti. Koncept dominancie trhu vedie v širších kontextoch globalizácie k prelamovaniu národných rámcov, idey suverenity, národnej kultúry a ekonomiky.

Druhá predstava Európy je založená na preferovaní spoločných kresťanských hodnôt. Táto mimo politických a ekonomických hodnôt, vyzdvihuje najmä hodnoty kultúrne a náboženské. Kresťanstvo je chápané ako základ historickej identity Európy. Vychádzajúc z konceptu duchovnej obnovy je západná demokracia (celkom oprávnená) obviňovaná z konzumizmu, hedonizmu a materializmu.

Tretia predstava o integrácii vychádza z občianskych hodnôt, z občianskych a ľudských práv. Vedie sa diskurz o základnom súbore zákonov, o neprijatej európskej ústave. Dôležitou hodnotou je i kultúrna, morálna identita kontinentu a jeho častí. Integrácia v tomto zmysle znamená rešpektovanie kultúr národov, etník a neznamená homologizáciu, unifikáciu. V kultúrne rôznorodom, diverzifikovanom prostredí Európy s partikularitou hodnôt, rôznych úrovní hodnotových integrít, sa presadzuje právny univerzalizmus, neosobné pravidlá, ktoré majú garantovať možnosť existencie vnútorne, kultúrne i hodnotovo diferencovaných celkov. Nadradenie hodnôt z určitej

¹² Porov. P. Marzec, *Stymulowanie bezpieczeństwa ekonomicznego przez organizacje międzynarodowe w świecie*, w: *Bezpieczeństwo ekonomiczne państw*, Lublin: KUL, 2006.

¹³ Porov. Hoffmannová, *Úvod do...*

normatívnej sústavy by mohlo viesť k ťažkej uplatniteľnosti v konkrétnej situácii a ku konfliktom s inými normatívnymi sústavami. Dovoľávanie sa hodnôt, etiky je niekedy i prejavom určitej krízy v politike, nahrádzaním ideológie morálkou. Relativizácia hodnôt, ktorej sme svedkami, môže byť považovaná za hrozbu, ale aj za prejav osvojovania si nových hodnôt. Formuje sa nová hodnotová, kultúrna a civilizačná paradigma, ktorá by mala prekonať dichotómiu moderného myslenia. Aj európska integrácia je príležitosťou odpovedať na tieto výzvy, nájsť modely súžitia rôznych kultúr, národnej a európskej identity, konsenzu pri operacionalizácii novej hodnotovej paradigmy¹⁴.

KULTÚRNO-NÁBOŽENSKÉ ASPEKTY GLOBALIZÁCIE

Kultúru ako ľudskú činnosť musíme skúmať v celej jej zložitosti. Kultúra je nielen výsledkom práce talentovaného jednotlivca, jeho duše, ale stáva sa skutočnosťou v určitých podmienkach hmotného vonkajšieho sveta. Je nevyhnutnosťou pri chápaní tak zložitého procesu akým je globalizácia vychádzať z globálneho myslenia. Nachádzame sa totiž v situácii, že Slovenská republika už dnes nevystačí len s myslením na európskej úrovni, ale musíme si osvojiť aj globálny pohľad. Veľmi dôležitý je psychologický postoj k týmto komplikovaným javom. Nesmieme podľahnúť mediálnemu zjednodušovaniu a pocitu nepochopiteľného strachu. Ako hovoril pápež Ján Pavol II, globalizáciu netreba démonizovať, ale humanizovať.

Globalizácia znamená dlhodobý proces prelínania rozmanitých civilizácií, kultúr a etníc po celej zemi. Má svoje pevné tendencie k zjednocovaniu sveta. Ide o historický proces vzájomného pôsobenia ľudských spoločenstiev, civilizácií, mocností, ktorý však za posledné polstoročie získal najmä v ekonomike hrozivé rozmery. Globalizáciu zrýchlil hlavne technologický pokrok v oblasti komunikácií a rýchla rozpínanosť trhov od národných cez kontinentálne až po globálny trh¹⁵.

Globalizácia ako dostredivý proces plodí aj odstredivé tendencie. Rastie význam jednotlivých civilizačných okruhov a kultúrneho povedomia. Kultúra ako jedna z najdôležitejších kreatívnych ľudských spoločenstiev plní

¹⁴ Porov. M. Márton, *Kultúra a medzinárodné vzťahy*. Bratislava : Ekonóm, 2004.

¹⁵ Porov. A. Hykisch, *Postavenie kultúry v globalizácii*, „Slovenské pohľady“, č. 1(2004).

z globálneho hľadiska dvojakú úlohu: *koncentrickú i odstredivú*. Národné kultúry, pokiaľ sú otvorenými systémami, sú schopné samoregulácie, a teda aj rezistencie voči globalizácii. Môžu ju spomaliť, aj urýchliť. Národné kultúry nestoja osirotené. Sú časťami väčších civilizačných celkov. Každý malý národ na svete hľadá svoje vyššie spoločenstvá, ktoré sa môžu stať významným faktorom v zložitej hre globalizácie¹⁶. Preto má pre všetky malé národy podstatnú úlohu integrácia do vyššieho celku, s ktorým sa môžeme hodnotovo civilizačne stotožniť. Pre nás je týmto vyšším celkom Európa, európska kresťanská civilizácia¹⁷.

Už bežný pohľad na mapu nám ukáže, že Európa v geografickom zmysle nie je kontinent, aj keď je často takto označovaná. Vymedzenie Európy ako kontinentu je založené skôr na predstave jednotnej civilizačnej, kultúrnej a duchovnej oblasti. Procesy prehlbovania a rozširovania integrácie Európy vyvolávajú množstvo diskusií o problémoch, ktoré sú s nimi späté. Európa je najmä z kultúrneho hľadiska, veľmi zložitý útvar. Pôvodný stredoveký univerzalizmus, ktorý priniesol jednotu na báze kresťanských hodnôt, je už v stredoveku narušený oddelením ortodoxnej cirkvi, ktorým sa potvrdzuje existencia dvoch špecifických kultúrnych okruhov - rímskeho a byzantského. Mimo týchto špecifik existujú v Európe rôzne kultúrne regióny so špecifickou identitou (západný, severný, východný, južný, stredná Európa). Moderný národný štát nie je chápaný iba teritoriálne, ale aj ako spoločenstvo, ktoré je charakterizované spoločne akceptovanou podstatou (kultúrou, hodnotami, vedením), ktorá je transcendentná, a preto zjednocuje. Práve kresťanské náboženstvo zohráva kľúčovú úlohu pri vytváraní jednotnej duchovnej integrity v stredoveku¹⁸. V ďalšom období sa formuje renesancia, dochádza k reformácii, vznikajú národné monarchie. Latinčina však ešte vždy ostáva spoločným jazykom vzdelancov. Objavenie Ameriky, zakladanie koloniálnych ríš vedie k rozširovaniu európskej kultúry i za Atlantik. Osvietenstvo vyúsťuje do projektovania dokonalejšej spoločnosti a zdôrazňovania úlohy rozumu. Prologom ďalšieho obdobia je Francúzska revolúcia, ktorá výrazne posúva slobodu človeka zrušením feudálnych privilégií, názor na svet sa laicizuje, do popredia sa dostáva veda, osveta,

¹⁶ Porov. D. Waldziński, *Państwo i gospodarka narodowa w obliczu współczesnych przemian kulturowo-cywilizacyjnych*, w: *Bezpieczeństwo ekonomiczne państw*. Lublin: KUL, 2006.

¹⁷ Porov. A. Hykisch, *Postavenie kultúry...*

¹⁸ Porov. Márton, *Kultúra...*

šírenie vzdelanosti. Priemyselná revolúcia prudko mení tvar spoločnosti a jej štruktúru. Nastupuje vek ideológií, prudko sa rozvíja veda a technika. Nejednotná Európa expanduje do kolónií a závislých území. Prudký rozvoj Severnej Ameriky sa stáva príťažlivým pre veľké skupiny obyvateľov Európy. Obdobie po druhej svetovej vojne znamenalo ústup Európy z dominantných pozícií a presun dominancie na USA¹⁹.

Ak dnes právom cítime znepokojenie z drsnej tenzie amerického komerčného zábavného priemyslu, ktorý sa mylne označuje aj za globálnu kultúru, musí nám byť jasné, že defenzívou národných kultúr v Európe môže byť len rozvoj integrovanej Európy, ktorá môže vytvoriť ochranný dáždnik nad kultúrnym dedičstvom románskych, germánskych a slovanských kultúr, ktoré čerpali z dávnych prameňov hebrejskej, helénskej, rímskej a kresťanskej tradície. Nie panika, nie hysterické náreky, ale tvrdá práca každého malého európskeho národa pri budovaní spoločenského európskeho domu a upevňovaní vlastnej identity môže byť reálnou hrádzou proti negatívam globalizácie²⁰.

Cirkev ako strážkyňa evanjelia prispela k rozšíreniu a konsolidovaniu hodnôt, ktoré z európskej kultúry spravili kultúru svetovú. S týmto vedomím a s novou zodpovednosťou dnes cíti Cirkev naliehavú potrebu nepremárniť toto vzácne dedičstvo a pomôcť Európe pri jej výstavbe oživením jej kresťanských koreňov, v ktorých má svoj pôvod.

Európa je široko a hlboko preniknutá kresťanstvom. Ak sa na ňu dívame ako na občiansku spoločnosť, nechýbajú nám znaky, ktoré dávajú dôvod na nádej. V nich môžeme pozorovať, hoci aj v dejinných protirečeniach, očami viery prítomnosť Božieho Ducha, ktorý obnovuje tvárnosť zeme.

V spoločných dejinách Európy predstavuje kresťanstvo nepochybne ústredný a smerodajný prvok, opierajúci sa o pevný základ klasického dedičstva a mnohostranných prínosov, ktoré Európa prijala cez rozličné etnicko-kultúrne prúdy striedajúce sa v priebehu stáročí. Kresťanská viera formovala kultúru tohto kontinentu a natoľko sa prelínala s jeho dejinami, že by bolo nepochopiteľné, ak by sa nepoukazovalo na udalosti, ktoré najskôr poznačili veľkú epochu evanjelizácie a potom dlhé stáročia, v ktorých sa kresťanstvo – aj keď v bolestných rozlukách medzi Východom a Západom – presadilo ako náboženstvo Európanov. Aj v novoveku a v prítomnosti, keď sa náboženská jednota následkom ďalších rozdelení medzi kresťanmi, ako aj

¹⁹ Tamže.

²⁰ Hykisch, *Postavenie kultúry...*

v dôsledku procesu vzd'arovania sa kultúry od horizontov viery naďalej rozdrobuje, viere stále pripadá veľmi významná úloha²¹.

Záujem, ktorý má Cirkev o Európu, vyrastá z jej vlastnej povahy a poslania. Celé stáročia mala totiž Cirkev veľmi tesné väzby na náš svetadiel a duchovná tvár Európy sa sformovala najmä vďaka námahám veľkých misionárov, svedectvám svätcov a mučeníkov a vytrvalému účinkovaniu mníchov, rehoľníkov a duchovných pastierov. Európa si do svojej humanistickej tradície prevzala to najlepšie z biblického chápania človeka, inšpirovala sa ním v duchovných a umeleckých výtvoroch, spracovala jeho podnety v právnych normách a nie na poslednom mieste dospela cezeň k uznaniu dôstojnosti ľudskej osoby ako prameňa neodňateľných ľudských práv²².

TEOLOGICKÉ SÚVISLOSTI GLOBALIZÁCIE

Človek nemusí byť teológ alebo expert na religionistiku, aby si všimol, že jednotlivé náboženstvá sa od seba líšia. Nielen kultom ale aj oblečením či jedlom, no ešte väčšmi v rovine základného pohľadu na univerzum.

Náboženstvo je zložitý fenomén, ktorý je nutné chápať vo viacerých rovinách. Náboženstvá sú systémy významu, stelesnené v spôsobe života, v spoločenstve viery a pohľadu na svet, ktoré vyjadrujú názor na posvätno a na to, čo je v konečnom dôsledku najdôležitejšie. Náboženstvá sú zložené systémy, ktoré je potrebné chápať v pestrosti rôznych dimenzií rituálnej, naratívnej, doktrinálnej, skúsenostnej, etickej, sociálnej, či inštitucionálnej, materiálnej. K tomu ešte je potrebné pamätať na filozofickú i teologickú rovinu, ale aj na ľudovú, ktorá má v živote svoje opodstatnenie²³.

V náboženstvách a v tradíciách sa hľadajú najvyššie náboženské hodnoty, ktoré majú zásadné dôsledky pre záchranu človeka, pre jeho spásu. V islamskom náboženstve nie je nijaká pochybnosť – najvyššou hodnotou je tu Alláh – večný Boh, Stvoriteľ. Taktiež pre judaizmus i kresťanstvo je

²¹ Porov. Ján P a v o l II, *Cirkev v Európe*, w: *Motu proprio Spes aedificandi*. AAS 92 (2000).

²² Porov. T e n z e, *Prihovor pred poľským Sejmom vo Varšave (11. júna 1999)*.

²³ Porov. M. Ď u r i c a, *Příklady netiahnu?*, „Kultúra“ (2002), č. 14-15, s. 2.

najvyššia hodnota vo večnom Bohu – Stvoriteľovi. Kresťanská viera je však neoddeliteľne spätá s historickou osobou Ježiša Krista.

Evanjelia a listy Nového zákona stavajú Ježiša do nevidaného vzťahu totožnosti s Bohom Otom, večným Stvoriteľom, ktorý sa v Starom zákone zjavoval patriarchom a prorokom. V jedinečnej, jednorazovej dejinnej udalosti sa stal večný Boh Stvoriteľ človekom a svojim životom, v obeti na kríži sňal hriechy sveta a zvíťazil nad smrťou. Vďaka tejto udalosti môže hriechne ľudstvo prijať odpustenie a zmiernenie s Bohom. V učení iných náboženstiev nič také nejstvie.

Všetci ľudia, včítane prívržencov iných náboženstiev, sú stvorení na Boží obraz a vo svojom živote zrkadlia niečo zo Stvoriteľa. Mnohé rozdiely medzi národmi sú v skutočnosti druhoradé vedľa toho, čo majú spoločné. Usilujme sa preto hľadať to, čo nás spája a nie to, čo nás rozdeľuje. Učme sa a snažme sa vidieť problémy Ježišovými očami, očami evanjelia ľudské bytosti stvorené na Boží obraz, hoci ranené a poškvrnené hriechom, ale potrebujúce nevyhnutne Božiu milosť pre každého, bez ktorej niet cesty ku spásu. Boží obraz je najrýdzejší a najčistejší v Ježišovi Kristovi, ktorý je zjednocujúcim prvkom a nádejou pre globalizovaný svet²⁴. Podľa súčasného pápeža Cirkev musí naozaj prejavovať veľa fantázie, aby evanjelium neprestalo účinkovať na verejnosť ako sila. Aby formovalo a ovplyvňovalo národ a účinkovalo v ňom ako kvas. Práve tomu ešte malému spoločenstvu, totiž svojim učeníkom Ježiš povedal, že musia byť kvasom a soľou zeme. Zdôrazňuje sa pritom tá málopočetnosť. Predpokladom je však zároveň aj zodpovednosť za celok²⁵.

Globalizácia je charakterizovaná v indiferentnej rovine, ale je realitou a budúcnosťou ľudstva, preto je potrebné dať jej etický a teologický rozmer. Cirkev tu má veľmi zodpovednú úlohu – vytvárať zjednocujúci svet. Svet, ktorý je v jeho pôvodcovi – Bohu Stvoriteľovi. Kresťania majú tomuto svetu priniesť humánne princípy, ktoré boli dané v predexistenčnom Logose – Kristovi. Ku všetkým aspektom globalizácie je nutný rozmer morálny, lenže nie za cenu synkretizmu, ktorý môže byť ľudský dobre vymyslený, ale stane sa hybridom, výpestkom, ktorý nemôže mať dlhú životaschopnosť²⁶.

²⁴ Porov. U. Beck, *Čo je globalizácia?*, Bratislava: Spolok slovenských spisovateľov, 2005.

²⁵ Porov. J. Ratzinger, *Boh a svet. Viera a život dnes. Rozhovor s Petrom Seewaldom*, Trnava: SSV, 2002.

²⁶ Porov. A. Hykisch, *Globalizačné trendy, kultúra a národ*, „Viera a život“. 15(2005), č. 3, s. 11-14.

LITERATÚRA

- Beck, U., Čo je globalizácia?. Bratislava, Spolok slovenských spisovateľov, 2005.
- Đurica, M., Príklady netiahnu? „Kultúra”, 2002, č. 14-15.
- Hoffmanová, V., Úvod do problematiky globalizácie, Prešov: MPC, 2003.
- Hykisch, A., Postavenie kultúry v globalizácii, „Slovenské pohľady”, č. 1/2004.
- Hykisch, A., Globalizačné trendy, kultúra a národ, „Viera a život” 15(2005), č. 3.
- Mezřický, V., Globalizace, Praha: Portál, 2003.
- Mattoová, I., Fenomén bezpečnosti v medzinárodnom meradle, Prešov: Rokus, 2004.
- Márton, M., Kultúra a medzinárodné vzťahy, Bratislava: Ekonóm, 2004.
- Marzec, P., Stymulowanie bezpieczeństwa ekonomicznego przez organizacje międzynarodowe w świecie, w: Bezpieczeństwo ekonomiczne państw. Lublin: KUL, 2006.
- Neustupná E. a kol., Europské spoločenství, Praha: 1992.
- Ratzinger, J., Boh a svet. Viera a život dnes. Rozhovor s Petrom Seewaldom, Trnava: SSV, 2002.
- Soros, G., O globalizácii, Bratislava: Kalligram, 2002.
- Tokárová, A., Paradoxy globalizácie, vzdelanie a sociálny rozvoj, Brno: MU, 2002.
- Tokárová, A., Globalizácia, ľudské zdroje a výchova. Prešov: FF PU 447/99, 1999.
- Waldziński D., Państwo i gospodarka narodowa w obliczu współczesnych przemian kulturowo-cywilizacyjnych, In: Bezpieczeństwo ekonomiczne państw, Lublin: KUL, 2006.

SPOŁECZNO-EKONOMICZNE I KULTURALNO-RELIGIJNE ASPEKTY
GLOBALIZACJI W HISTORYCZNEJ I TEOLOGICZNEJ REFLEKSJI

Streszczenie

Początki globalizacji mają znaczenie dla oceny jej obecnego kształtu. W różnych aspektach globalizacja oznacza nową różnorodność więzów oraz wzajemnych związków, połączeń między państwem i społeczeństwem. Pozwala by kapitał finansowy miał swobodny przepływ. Skoro kapitał jest istotną częścią produkcji, więc poszczególne państwa muszą współzawodniczyć po to, by przyciągnąć ten

kapitał. Praca każdego narodu europejskiego w budowaniu „wspólnego domu“ oraz umacnianiu własnej tożsamości może być rzeczywistą tamą w zatrzymaniu niedostatków globalizacji.

SOCIO-ECONOMIC AND CULTURAL-RELIGIOUS
ASPECTS OF GLOBALIZATION
IN HISTORICAL AND THEOLOGICAL REFLECTION

S u m m a r y

The origin of globalization are meaningful for estimation its present shape. In various aspects globalization means new variety of links and mutual relations between the State and society. It lets capital pass freely. Therefore, if capital is an essential part of production, then each country has to compete to attract this capital. Each European nation's work to build a "common house" and strengthening its own identity may become an actual dam to stop globalization disadvantages.

Kluczowe słowa: globalizacja, ekonomia, kultura, religia, Kościół.

Key words: globalization, economics, culture, religion, Church.